

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЕКТ “РОСТОК” – ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ОСВІТИ

У статті науково обгрунтовано навчальний проект “Росток”, окреслено основоположені принципи, пріоритетні напрями екологічного змісту освіти молодших школярів.

The article gives scientific grounds to the educational project “Rostok” and specifies the basic principles and priority approaches to the junior schoolchildren’s ecological education.

У сучасній освіті інтенсивно розвиваються процеси активізації науково-педагогічної ініціативи та творчості на засадах гуманізації, інтеграції, діяльнісного підходу з метою успішної самореалізації особистості. Результатами такої творчості стають нові педагогічні проекти та моделі освіти, методи, технології навчання та виховання, навчальні програми, підручники та навчальні посібники, створюються сучасні типи навчальних закладів. Розв’язання актуальної проблеми практичного втілення цих результатів педагогічної творчості в зміст та методи навчання та виховання підростаючого покоління може стати суттєвим внеском у розвиток сучасної освіти України.

Мета статті полягає в науковому обгрунтуванні навчального проекту “Росток”, зокрема в аспекті окреслення основоположених принципів; пріоритетного напрямку – екологічного – змісту освіти молодших школярів.

Завдяки демократизації освіти сьогодні існує багато шляхів розв’язання сформульованої проблеми. Школа завжди була своєрідним дзеркалом суспільства. Аналіз навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів дозволив з’ясувати, що для вирішення завдань сучасного суспільства необхідне системне, цілеспрямоване формування освітньої стратегії. Це можливо лише за умови розробки науково-педагогічних проектів навчально-виховного процесу на певних методологічних засадах, з урахуванням відповідних педагогічних принципів та обгрунтованої логіки побудови проекту.

Науково-педагогічний проект “Росток” розроблявся як один із таких проектів і реалізується на основі наступних принципів.

Принцип особистісного підходу спрямовано на таку організацію навчально-виховного процесу, щоб і вчитель, і учень не тільки відчували особистістю себе, але й поважали іншу особистість, її індивідуальність та неповторність незалежно від того, наскільки вона видається зрозумілою іншим.

Принцип системності в освіті, який забезпечує безперервне, постійне, **системне** застосування нових підходів і технологій до навчання і виховання, котрі базуються на сучасній теоретико-методологічній базі.

Принцип екологізації освіти виражає необхідність побудови такого змісту освіти, який дозволив би формувати усвідомлення взаємозв’язків і взаємозалежностей процесів і явищ у природі, її об’єктивної та універсальної цінності, місця людини в природі як її невід’ємної частини, необхідності дбайливого ставлення до природи, її охорони та збереження.

Принцип єдності національного та загальнолюдського в освіті дає змогу запобігти як космополітичним, так націоналістичним збоченням у навчанні та вихованні особистості.

Принцип пріоритету розвивального навчання та виховання враховує безпосередній і безумовний вплив навчання та виховання на розвиток дитини, формування у неї нових здібностей, стверджує перевагу діяльнісної парадигми освіти перед знанневою. Знання, що закладаються в зміст освіти, – не основна мета, а засіб навчання діяльності, засіб розвитку особистості, її сприйняття, мислення, пам’яті, емоцій, уваги, уяви, специфічних творчих здібностей та інших якостей.

Принцип пріоритету творчої діяльності передбачає створення методик та технологій навчання, навчальних посібників та підручників, побудованих на діяльнісному, творчому підході до навчання, активізують пошукову активність і забезпечують максимальні умови для творчої діяльності учнів.

Принцип додатковості передбачає, щоб зміст, методи і технології навчання та виховання, а також навчально-методичне забезпечення педагогічного процесу, ідейно, змістовно і методично становлять єдиний навчально-виховний комплекс, який поєднує гуманітарний, природничий, екологічний, технічний, художньо-естетичний аспекти сприйняття навколишнього світу.

Принцип інтеграції відбиває глибокий взаємозв'язок фізичних, психічних, моральних і духовних аспектів розвитку особистості. Цей принцип передбачає реалізацію багаторівневої інтеграції змісту, методів та технологій освіти (під інтеграцією ми розуміємо процес та результат поєднання окремих елементів навчання та виховання в єдину цілісну систему для одержання якісно нового результату освіти).

Реалізувати вищевказані принципи повною мірою в межах конкретної педагогічної ініціативи – багатоаспектне завдання, але важливо максимально враховувати в процесі створення навчально-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

Дослідно-експериментальна робота з розробки і реалізації науково-педагогічного проекту “Росток” будувалась таким чином, що вищевказані принципи стали тими орієнтирами, які вказують шляхи вирішення завдань даного педагогічного експерименту.

Орієнтація проекту “Росток” на принцип пріоритету розвивального навчання та виховання спонукала нас звернутись до наукової спадщини Л.С.Виготського, який одним із перших увів у психологічну теорію поняття діяльності, виклав основи творчої діяльності дитини. Також ми спирались на дослідження Д.Б.Ельконіна, П.Л.Гальперіна, В.В.Давидова, праці яких вважаються основою теорії розвивального навчання; методологію діяльності О.С.Анісімова, системно-діяльнісний підхід до навчання Л.Г.Петерсон [1; 2], основи сучасної дидактики початкової школи О.Я.Савченко [3] і теоретичні засади особистісно орієнтованого виховання І.Д.Беха [4].

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що розвивальне навчання є одним із важливих аспектів гуманізації освіти, а також її необхідною умовою. Дійсно, гуманізація передбачає рішучий поворот освіти до особистості учня, забезпечення максимально сприятливих умов для виявлення та розвитку його задатків та здібностей на основі прийняття особистісних цілей та запитів. Розвивальне навчання реалізує саме такі цілі.

Розвивальне навчання передбачає за результат формування пошукової активності як необхідного компоненту навчальної діяльності. Відомо, що притаманна людині форма пошукової активності, – це її духовність. А власне формування духовності людини – і є основною метою гуманізації освіти.

Критикуючи психологічні теорії, в яких стверджувалось, що розвиток дитини не залежить від процесів виховання і навчання, а є самостійним процесом, засновники теорії розвивального навчання дійшли висновку про взаємозалежність процесу розвитку дитини і навчально-виховного процесу. Л.С.Виготський писав, що педагогіка повинна орієнтуватися не на вчорашній, а на завтрашній день дитячого розвитку і тільки тоді вона зможе викликати до життя ті процеси розвитку, які зараз лежать у зоні найближчого розвитку [5]. А відомий педагог, знавець дитячої психіки Ш.Амонашвілі підкреслював, що педагогічне завдання полягає в тому, щоб створити освітній процес зі своїми предметно-просторовими, морально-соціальними якостями, який дасть можливий простір для задоволення дитиною її пристрасті до розвитку, більш того, цей процес повинен випереджати вияв деяких якостей дитини і спонукати їх до активного руху [6].

Таким чином, необхідно створювати для дитини умови, необхідні для становлення її багатогранної природи. Тобто, під впливом навчання та виховання конкретних умов навчально-виховного процесу формуються здібності, яких у дитини ще не було. На цій основі у навчально-виховному процесі реалізуються засади теорії розвивального навчання в

аспекті ствердження безпосереднього впливу навчання на інтенсивність протікання процесів загального розвитку дитини, формування у неї нових здібностей.

Традиційно вважається, що основою навчання виступає його зміст, від якого похідні методи і технології. Але, як визначає О.Я.Савченко, “Навчання розвиває учнів не тільки своїм змістом... але й процесуальною стороною, тобто тим, як вона організована” [3: 116]. Науковець виділяє ряд напрямів навчально-виховної роботи й розвитку дитини: розвиток процесів сприймання, оволодіння всім діапазоном загальнонавчальних умінь і навичок, нагромадження індивідуального досвіду пошукової діяльності, розвиток уяви і літературної творчості, вправління в комбінуванні, конструюванні, перетворенні і підкреслює, що: “Ігнорування будь-якого із цих напрямів роботи звужує, збіднює розвивальний вплив найдосконалішого змісту навчання...” [7: 174].

Таким чином, ураховуючи висновки сучасних наукових досліджень розвитку особистості в процесі навчання і виховання, основою науково-педагогічного проекту “Росток” став інтегративно-діяльнісний підхід, що реалізується через системну організацію навчально-виховного процесу на засадах побудови науково обґрунтованої структури навчальної діяльності (яка виступає системоутворювальним фактором) у межах кожного навчального предмета. Таким чином, навчальні предмети інтегруються в єдину пізнавальну систему на діяльнісній основі. Вона дозволяє формувати в учнів цілісне уявлення про навколишній світ через пошуково-практичну діяльність. Учні отримують необхідні знання за допомогою різноманітних способів активізації пізнавальної діяльності: спостереження, досліди, вправи з моделювання, конструювання об’єктів та явищ навколишнього світу; спеціальні вправи на розвиток уяви, завдання на самостійний пошук інформації, літературної творчості, складання казок, легенд та оповідань про навколишній світ, поетичні вправи, вправи та завдання для оволодіння загальнонавчальними вміннями.

Як відомо, одна з вихідних позицій розвивального навчання базується на тезі, що навчальна діяльність дитини будується перш за все шляхом сходження від абстрактного до конкретного, від загального до часткового, тобто відтворюється історичний процес народження та розвитку знань [8]. Природно, що такий підхід до навчання та виховання дуже тісно пов’язаний з **принципом інтеграції**, оскільки інтеграція дає можливість розглядати явище як сукупність значущих об’єктів, взаємодія яких викликає появу нових інтегрованих якостей, не властивих окремо взятим компонентам, що утворюють систему.

У науково-педагогічному проекті “Росток” принцип інтеграції використовується як для побудови змісту, так і для розробки методів та технологій навчання і виховання. Даний принцип тісно пов’язаний з принципом розвивального навчання.

Отже, однією з необхідних умов розвивального навчання є його зміст, який будується шляхом сходження від абстрактного до конкретного. Але, щоб узагальнити зміст, подати його у цілісному вигляді потрібно інтегрувати матеріал навколо певної основної ідеї, проблеми. Це дозволяє дати учням спочатку загальне, цілісне уявлення про проблему, а потім її конкретизувати, уточнювати, поглиблювати. Такий підхід відповідає і віковим особливостям учнів.

Так у проекті “Росток” принцип інтеграції було реалізовано у процесі розробки інтегрованого курсу “Навколишній світ” для початкової та 5-6 класів основної школи. Основною метою курсу є формування в учнів цілісної картини світу, адекватної віковим особливостям сприйняття у молодшому шкільному віці. Зміст курсу “Навколишній світ” інтегрується навколо взаємопов’язаної послідовності загальних ідей. Реалізуючи їх в курсі, ми послідовно розкриваємо перед дитиною багатогранний, різноманітний, але цілісний та єдиний світ, в якому ми живемо.

У курсі “Навколишній світ” ми враховували вікові інтереси учнів у ознайомленні з тими або іншими об’єктами та явищами довкілля. Спостереження на констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, а також висновки психологів дозволили з’ясувати динаміку інтересів молодших школярів. З широкого кола питань про світ, в якому ми живемо, найбільше їх цікавлять такі питання:

- сфера навчання, школа, спілкування, взаємостосунки;
- космос, виникнення зірок і планет; гострі проблеми цивілізації;
- зокрема, екологічні проблеми в їх конкретному вигляді;
- професія, побут, дозвілля, мода;
- природа виникнення людини.

Інтегрований підхід до розробки курсу “Навколишній світ” дозволяє відобразити виділені питання у змісті, підпорядковуючи їх інтегративній логіці побудови навчального матеріалу, а також закономірностям розвитку дітей. Крім цього, ураховані й результати психологічних досліджень про те, що “матеріал”, з якого будується уява дитини, значно бідніший, ніж у дорослих. У дитини значно менша кількість образів та якість комбінацій, їх різноманітність. Тому уяву дитини в період молодшого шкільного віку (від 7 до 11 років) важливо постійно збагачувати.

Слід відзначити те, що інтегрований зміст викликає необхідність інтеграції методів і технологій навчання та виховання. Тому в науково-педагогічному проєкті “Росток” проводиться дослідно-експериментальна робота з розробки інтегрованих методів і відповідні технології навчання та виховання. Так, наприклад, у цих розробках ураховуються психологічні дослідження з проблем функціональної асиметрії півкуль головного мозку. Відповідно до них розробки технологій навчання спрямовано на те, щоб гармонійно поєднати в єдиній методичній системі методи, спрямовані водночас на розвиток правої та лівої півкуль головного мозку, органів чуттів, емоцій. Таким чином, вибудовується цілісна методика, яка враховує гуманно-особистісний підхід до розуміння цілісної природи психіки дитини і те, що дитина сприймає світ цілісно і відповідно цьому будується її діяльність.

Так, зокрема в методику навчання різним предметам, органічно вплетено заняття мистецтвом: живопис, ліплення, музика, поезія; читання, драматизація, різноманітні елементи трудового навчання. Це не випадково. Такий підхід обумовлено потребою дати учням радість від навчання для постійної підтримки у них глибокої зацікавленості в навчальній праці. Адже давно відомо, що будь-яке заняття мистецтвом, якщо воно подається жваво, з фантазією відповідає цій вимозі (на це вказував І.Г.Песталоцці, багато уваги приділяв заняттям мистецтвом В.О.Сухомлинський).

Одним із провідних принципів науково-педагогічного проєкту “Росток” є принцип **екологізації**. Відомо, що екологізація освіти може забезпечуватися різними шляхами: шляхом створення спеціальних курсів екології, додаткових екологічних розділів у традиційних навчальних курсах, а також шляхом екологізації змісту всіх навчальних курсів, що можливо завдяки інтегративному змісту науки екології і проникненню її сьогодні практично в усі сфери довкілля.

У проєкті “Росток” такий шлях екологізації змісту освіти розглядається як пріоритетний і використовується при розробці змісту навчальних курсів. На практиці це означає включення у зміст усіх навчальних курсів елементів екологічної освіти:

- **навчання екології** (формування знань про закономірності та взаємозв'язки природних явищ, єдності живої та неживої природи, суспільства і природи, елементів знань про поліпшення стану навколишнього середовища);
- **екологічного виховання** (здібностей наукового, морального, естетичного міркування з екологічних питань, потягу до активної діяльності з охорони навколишнього середовища, мотивів, потреб, звичок екологічно-доцільної поведінки);
- **розвитку** (інтелекту – здібності імовірнісного аналізу ситуацій, емоцій, здібності до розпізнавання універсальних та утилітарних цінностей).

Таким чином, у створенні і реалізації науково-педагогічного проєкту “Росток” основними орієнтирами стали такі напрями розвитку сучасної освіти, як гуманізація, інтеграція та екологізація навчально-виховного процесу, його розвивальне спрямування. Ці напрями в межах проєкту ми розглядаємо, як основні, та плануємо більш детально висвітлити в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. “Школа 2000...” Непрерывность образования: дидактическая система деятельностного метода. Вып.5. – М.: УМЦ “Школа 2000...”, 2005. – 384 с.
2. Анисимов О.С. Методологическая культура педагогической деятельности и мышления. – М.: Экономика, 1991.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
4. Бех І.Д. Наукові засади створення особистісно орієнтованих виховних технологій // Початкова школа. – 1997. – №9. – С.6.
5. Выготский Л.С. Собрание сочинений. – Т. I-VI. – М.: Педагогика, 1984. – 488 с.
6. Амонашвили Ш.А. Педагогика сотрудничества: гуманизация педагогического процесса. – Перспективы. Вопросы образования. Ежеквартальный журнал ЮНЕСКО. – 1990. – №4.
7. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. – К.: Магістр-S, 1997. – 256 с.
8. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 310 с.
9. Пушкарьова Т.О. Науково-педагогічний проект “Росток”.

УДК 37.018.3

А.М. Сав'юк

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ХЕРСОНЩИНІ Й МИКОЛАЇВЩИНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті подаються історичні аспекти становлення жіночого руху на Україні. Наводяться приклади просвітницької діяльності жіночих громадських організацій на Херсонщині й Миколаївщині.

In the article we determined the historical aspects of the development of the women's movement in Ukraine. The examples of educational activity of some women's voluntary organizations in Kherson and Mykolayiv region are given.

На сучасному етапі становлення української державності важливим завданням є формування та розвиток громадських організацій, зокрема жіночих. Актуальність звернення саме до жіночих організацій покликана тим, що ці об'єднання широко впливають на забезпечення належного рівня функціонування державно-управлінських систем, розв'язання економічних, культурно-освітніх проблем у суспільстві. Вони є однією з форм діяльності та впливу на різні перетворення, які відбуваються у суспільстві.

Діяльність жіночих просвітницьких організацій детально висвітлена в роботах К.Гардецької, Л.Смоляр, Л.Стефаненко, М.Богачевської-Хом'як, О.Лугового, О.Луценко, О.Маланчук-Рибак, О.Трофимовської та інших вітчизняних та зарубіжних учених. Однак у цих дослідженнях недостатньо висвітлена просвітницько-педагогічна діяльність жіночих громадських організацій на Півдні України. З огляду на зазначене мета даної статті – надати більш детальну інформацію про просвітницьку діяльність жіночих громадських організацій на Херсонщині та Миколаївщині.

Нагадаємо, що, традиційно в системі патріархальних цінностей, жінкам відводилася роль пасивного суб'єкта, який має виконувати лише свої природні функції. Сьогодні жінки виступають активними шукачами нових форм розкриття особистого потенціалу. Усвідомивши свої інтелектуальні, духовні можливості, вони об'єднуються в організації для більш ефективного впливу на будь-які процеси, що відбуваються у суспільстві.

Варто також зазначити, що початок жіночого руху в Україні пов'язаний з ім'ям письменниці Н.Кобринської (громадського діяча демократичного напрямку, борця за жіночі права) та із Західною Україною. Велике значення мало створене Н.Кобринською